

Padesát let od založení Římského klubu

Průmyslová éra nám přinesla hodně dobrého (lepší materiální zajištění, kvalitnější zdravotní péči, vzdělání, vyšší očekávanou délku života apod.). Vedle nesporných kladů však přinesla industrializace také exponenciální nárůst spotřeby surovin a energie, produkci znečištění a sedminásobný nárůst světové populace během 150 let.

Problémy (nejen ty environmentální) tak nabývají globálních rozměrů a jsou těžko řešitelné nebo přímo neřešitelné na úrovni národních států. Dnes je to celkem triviální konstatování, ale před padesáti lety byla situace jiná – globální problémy byly ignorovány (snad s výjimkou nebezpečí globálního nukleárního konfliktu).

Vizionář Aurelio Peccei

V dobách vyhrocujících se problémů se občas objeví vizionáři, kteří přijdou s novým, neotřelým pohledem na svět, a otevřou tak pro naši budoucnost „okno příležitosti“. Mezi takové osobnosti patřil Aurelio Peccei, italský ekonom a zakladatel Římského klubu.

Narodil se v červenci 1908 v Turíně a zemřel v březnu 1984 v Římě. Po většinu života byl jedním z klíčových manažerů automobilky Fiat, zakládal např. její pobočky v Číně a v Argentíně. Dlouhodobě ho však zajímaly také problémy a výzvy přerůstající hranice jednoho podniku či státu. Byl to vizionář přemýšlející v souvislostech.

Dne 7. dubna 1968 založili společně se Skotem Alexandrem Kingem Římský klub – volné sdružení politiků, vědců a umělců. Ideje Římského klubu a první léta jeho činnosti jsou popsány v autobiograficky laděné knížce *Lidská kvalita* (Peccei, 1977). Aurelio Peccei tvrdil, že toto období pro něj bylo „dobrodružstvím ducha“: *Jestliže má Římský klub nějakou zásluhu, tak spočívá v tom, že se stal prvním rebelem proti sebevražedné neschopnosti uvažovat o dlouhodobých důsledcích našeho jednání.*

První zpráva Římskému klubu

Římský klub si nechává periodicky vypracovat zprávy na různá témata, která následně do hloubky diskutuje. Pokud se s vyzněním zprávy členové Římského klubu ztotožní, je následně publikována knižně jako oficiální zpráva Římskému klubu. Pokud se Římský klub, který má po celou dobu své existence jen něco málo přes sto členů, se závěry zprávy neztotožní, nic nebrání autorům ji publikovat samostatně, ne však pod hlavičkou Římského klubu.

O první zprávu Římskému klubu byl požádán jeden ze zakladatelů systémové dynamiky na *Massachusetts Institute of Technology*, profesor Jay Forrester. Ten však předal tuto výzvu dvěma svým mladým asistentům – Donelle a Dennisovi Meadowsovým. K nim se připojil ještě norský vědec Jorgen Randers a William W. Behrens III a společně vypracovali z dnešního pohledu poměrně jednoduchý dynamický model World 1, simulující vývoj světa při nezměněných trendech našeho chování a jednání. Konkrétně se zaměřili především na důsledky nárůstu populace, zemědělské produkce, spotřeby neobnovitelných zdrojů a znečištění životního prostředí.

Pro všechny zkoumané trendy je charakteristický exponenciální vývoj. Exponenciální růst v prostorově ohraničené biosféře však nemůže trvat dlouho. Dříve či později narazíme na „limity růstu“. Autoři tak např. v roce 1972 v publikaci *Meze růstu* předpovídali vyčerpání ropy za 31 let (Meadows et al., 1972). To se nestalo, ale, obecně vzato, jejich varování dlouhodobě neudržitelnosti spotřeby zdrojů stále platí. Jako řešení navrhovali tzv. nulový růst světového hospodářství, což nebylo a není reálné. Znamenalo by to odsoudit rozvojové země k věčné chudobě nebo drasticky omezit hospodářské aktivity rozvinutých zemí.

První zpráva Římskému klubu byla tedy značně kontroverzní a vzbudila velkou pozornost a také velké

emoce. Dodnes má své velké příznivce i zapřísáhlé odpůrce.

Od nulového k organickému růstu

O čtyři roky později reagovali na tuto „past nulového růstu“ autoři druhé zprávy Římskému klubu koncepcí tzv. „organického růstu“ (Mesarovic, Pestel, 1976). Jako inspiraci pro rozvoj lidského hospodářství nabízeli vývoj živých organismů. Ty také rostou, ale různé části živého organismu se v čase vyvíjejí různě do své optimální podoby. Svět se vyvíjí podobně nerovnoměrně a především pro rozvojové země je prozatím další hospodářský růst nezbytný. Rozvinuté země by naopak místo kvantity měly usilovat o kvalitu, tedy ekonomický růst by měl být stále více nahrazován vývojem, který není tolik závislý na spotřebě surovinových a energetických zdrojů.

Po deseti letech od vydání knihy *Meze růstu* (Meadows et al., 1972) publikoval Římský klub aktualizovanou studii *Překročené hranice – Beyond the Limits* (Meadows et al., 1992). Simulace budoucího vývoje na Zemi byly založeny na zdokonaleném počítačovém modelu World 3 a testovaly čtyři možné typy chování:

1. trvalý exponenciální růst čerpání zdrojů vycházející z růstu populace a materiální ekonomiky;
2. logistický růst ve tvaru S-křivky plynule se přibližující fyzickým limitům únosné kapacity Země;
3. „přestřelení“ (*overshoot*), tj. překročení hranic únosné kapacity naší planety doprovázené oscilacemi kolem těchto hranic;
4. „přestřelení“ doprovázené vyčerpáním nebo zničením přírodních zdrojů a následným kolapsem lidské společnosti jako celku.

První možnost je čistě teoretická a vzhledem k limitovaným zdrojům nereálná, druhá představuje žádoucí (ideální) variantu, třetí přináší těžké, ale řešitelné problémy, čtvrtá vede k neřešitelným důsledkům. Závěr studie autoři shrnují následovně: využívání mnoha základních zdrojů a produkce mnoha druhů znečišťujících látek

už překročilo míry, které jsou fyzicky udržitelné. Bez podstatného snížení materiálových a energetických toků nás čeká nekontrolovatelný pokles spotřeby potravin, energie a průmyslové produkce na jednoho obyvatele.

Další zprávy Římskému klubu

Za dobu trvání Římského klubu vyšlo více než čtyřicet zpráv, mezi jinými např.: *Změna mezinárodního pořádku* (Tinbergen, ed., 1976), *Cíle pro lidstvo* (Laszlo, ed., 1977), *Konec věku plýtvání* (Gabor et al., 1978), *Učení bez hranic* (Botkin et al., 1978), *Cestovní mapa do budoucnosti* (Hawrylyshyn, 1980), *První globální revoluce* (King, Schneider, 1991), *Kapacita vládnutí* (Dror, 1994), *Faktor čtyři* (Weizsäcker et al., 1997), *Modrá ekonomika* (Pauli, 2010).

Z poslední doby mezi nejvýznamnější zprávy patří právě *Modrá ekonomika* Guntera Pauliho (2010), který zdůrazňuje, že hospodářství lidské společnosti musí v co největší míře napodobit hospodaření přírody, to znamená, že materiálové cykly by měly být co nejvíce uzavřeny. Stejně jako příroda nezná pojem „odpad“, tak i v ekonomice je nutné, aby se každý odpad stal výchozí surovinou pro něco jiného. Celé by to mělo být poháněno energií pouze z obnovitelných zdrojů, z níž se část nevratně ztrácí ve formě odpadního tepla (podle druhého termodynamického zákona). Pauli to nazývá „kaskádovitá ekonomika“, jiní autoři mluví o cirkulární ekonomice, případně o zelené ekonomice.

Na jaře 2018 bude při příležitosti 50. výročí založení Římského klubu publikováno kolektivní dílo asi 30 autorů (vesměs členů Římského klubu) s názvem *Come On!* Výraz *come on* má dva významy, resp. lze jej přeložit dvěma způsoby: první – nevoď mne za nos, nedělej si ze mne legraci, nešid, druhý význam – dejme se do toho, pusťme se do díla. První, analytická část práce bude tedy stručnou zprávou o stavu světa a nepříznivých vývojových trendech, kterým se mnozí zdráhají uvěřit a podvědomě se je spíše snaží ze své mysli vytěšňovat. Druhá část práce se bude věnovat

formulování návrhů, co s tím, to je to „nečekejme a pusťme se do práce“. Více nyní prozradit nemohu, zájemci si budou moci knihu objednat po jejím oficiálním představení na letošní říjnové výroční konferenci Římského klubu v Římě.

Římský klub v České republice a Slovenské republice

Ve světě a především v Evropě byla založena v průběhu let řada národních asociací Římského klubu. V Československu však až do listopadové revoluce v roce 1989 Římský klub nemohl působit z ideologických důvodů. V roce 1990 byla konečně založena Československá asociace Římského klubu, která se po rozpadu republiky rozdělila na asociaci českou a asociaci slovenskou. Působila zde řada vynikajících a známých osobností, např. Václav Havel či Fedor Gál. Postupně však nadšení opadalo, mnozí členové byli zahlceni řadou jiných pracovních aktivit. V současné době tvoří Českou asociaci Římského klubu pouze několik aktivních členů, a pokud je mi známo, situace na Slovensku je obdobná. Obě národní asociace čekají na nějaký výrazný impulz, který by mohl k zájmu o budoucnost přitáhnout především mladší generaci. Jestli, a především kdy se tak stane, však zůstává otevřenou otázkou.

* * *

A jaká je budoucnost Římského klubu? Těžko říct. V minulosti toto sdružení výrazných světových osobností mnohokrát upozorňovalo na zhoršující se stav planety, ale byl to „hlas volajícího na poušti“. Pokud se temné scénáře naplní, vím, že se členové Římského klubu nebudou radovat a bít se v prsa se slovy „my jsme vám to říkali“. Myslím, že budou pociťovat stejný smutek za ztracenými sny o lepší budoucnosti, jako my ostatní.

Pokud se varování Římského klubu nenaplní, vůbec to neznámá, že úsilí jeho členů bylo zbytečné či pomýlené. Jejich předpovědi se jen promění v „sebedestruktivní prognózy“. Tedy tím, že hrozby Římský klub formulo-

val a varoval nás, přispěl snad alespoň trochu ke změně našeho chování a jednání, díky němuž krize (kolaps, katastrofa) nenastala, nebo měla výrazně mírnější a snesitelnější průběh.

Literatura

- Botkin, J. W., Elmandjra, M., Malitza, M.: No Limits to Learning. Bridging the Human Gap. A Report to the Club of Rome. Oxford: Pergamon Press, 1978, 159 p.
- Dror, Y.: Capacity to Govern. A Report to the Club of Rome. Barcelona: Circulo de Lectores, Galaxia Gutenberg, 1994, 264 p.
- Gabor, D., Colombo, U., King, A., Galli, R.: Beyond the Age of Waste. A Report to the Club of Rome. Oxford: Pergamon Press, 1978, 238 p.
- Hawrylyshyn, B.: Road Maps to the Future. Towards More Effective Societies. Oxford: Pergamon Press, 1980, 214 p.
- King, A., Schneider, B.: The First Global Revolution. A Report by the Council of the Club of Rome. London: Simon & Schuster, 1991, 286 p.
- Laszlo, E. (ed.): Goals for Mankind. A Report to the Club of Rome on the New Horizons of Global Community. New York: Dutton, 1977, 434 p.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J.: Beyond the Limits. Confronting Global Collapse Envisioning a Sustainable Future. Vermont: Chelsea Green Publishing Co., 1992, 300 p.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., Behrens III, W. W.: The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. New York: Universe Books, 1972, 206 p.
- Mesarovic, M., Pestel, E.: Mankind at the Turning Point. The Second Report to the Club of Rome. New York: Dutton, 1976, 210 p.
- Pauli, G.: The Blue Economy. 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs. Taos: Paradigm Publications, 2010, 336 p.
- Peccei, A.: The Human Quality. Oxford: Pergamon Press, 1977, 214 p.
- Tinbergen, J. (ed.): Rio: Reshaping the International Order. A Report to the Club of Rome. New York: Dutton, 1976, 325 p.
- Weizsäcker, E., Lovins, A. B., Lovins, L. H.: Factor Four: Doubling Wealth – Halving Resource Use. The New Report to the Club of Rome. London: Earthscan, 1997, 322 p.

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.,

pavel.novacek@upol.cz

Katedra rozvojových a environmentálních studií Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Třída 17. listopadu 12, 771 46 Olomouc, Česká republika; Česká asociace Římského klubu, Smetanovo nábřeží 995/6, 110 00 Praha-Staré Město, Česká republika